

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-73>

**INTERPRETATION OF THE TERM “CAUSAL DOMINANT”
IN COGNITIVE AND SEMANTIC STUDIES**

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕРМІНА «КАУЗАЛЬНА ДОМІНАНТА»
У КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Vainorenie I. P.

*PhD., Assistant Professor at the
Department of Applied Language
Studies, Comparative Linguistics and
Translation
National Pedagogical Dragomanov
University
Kyiv, Ukraine*

Вайноренс І. П.

*доктор філософії,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства
та перекладу
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Полідисциплінарний підхід гуманітарних досліджень до інтерпретації мовних та мовленнєвих феноменів передбачає багатошаровість розуміння значної кількості термінологічних одиниць, а індивідуально-колективна спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень, у свою чергу, зумовлює потребу в перегляді традиційних підходів до вивчення проблеми відображення особливостей концептуалізації та категоризації каузальних зв'язків у національних картинах світу, зокрема їх мовної / мовленнєвої репрезентації (А. О. Беяцька, В. О. Карлова, А. В. Корольова, Н. С. Леміш та ін.) [1, с. 83]. Сучасна лінгвістика розглядає мову як невід'ємний механізм мислення й пізнання людини (О. М. Амагов, Е. Бланко, Г. ван де Коут, Е. Нейлеман, В. Г. Пасинок інші). За таких обставин найважливішою складовою проблеми зв'язку мови, мислення, пізнання, картування дійсності виступає встановлення механізмів каузальної концептуалізації, категоризації з подальшим вираженням каузальних зв'язків засобами різних мов, зокрема споріднених через каузальний комплекс, конститuentом якого виступає саме каузальна домінанта [2, с. 142].

Метою нашої розвідки є висвітлення міждисциплінарної природи терміна *домінанта* та терміна *каузальна домінанта*.

Це зумовлює вирішення наступних **завдань**: 1) здійснити дефініційний аналіз лексеми «домінанта» та матеріалі словників різних типів; 2) визначити специфіку змістового навантаження поняття «домінанта» в різних галузях знання.

Термін *домінанта* використовується в багатьох сферах життя, наприклад, у музиці, архітектурі, літературі, фізіології. Зазначимо, що у загальному розумінні лексема *домінанта* тлумачиться як «1. Основна, пануюча ідея, головний, пануючий принцип. Основна ознака або найважливіша складова частина чого-небудь. 2. Тимчасово пануюче вогнище збудження в центральній нервовій системі людини і тварини» [3, с. 363].

У філософському розумінні – це головний компонент людської свідомості, який визначає відношення людини до світу природи, суспільства. Така інтерпретація наближена до поданої в Словнику Online Etymology Dictionary: mid-15c., *dominaunt*, in *ordre dominaunt*, the name of the fourth order of angels, from Old French *dominant* (13c.) and directly from Latin *dominantem* (nominative *dominans*), present participle of *dominari* "to rule, dominate, to govern," from *dominus* "lord, master," from *domus* "house" (from PIE root **dem-* "house, household") [5].

Одне з найбільш відомих учень про домінанту було засновано О. О. Ухтомським, який сформулював принцип домінанти щодо пояснення дій живих істот: у кожний момент відбувається цілісний поведінковий акт, для чого потрібна координація всього організму). Тимчасовим управляючим центром є домінанта, яка використовує та розподіляє енергію для виконання ментальної чи фізичної дії. Сам О. О. Ухтомський вважав це принцип універсальним, що можна співвіднести з принципом всевітнього тяжіння [4, с. 231]. Також таке пояснення не протирічить інтерпретації каузальної домінанти у наших дослідженнях, де каузальність репрезентується каузальним комплексом у вигляді ментально-логічного конструкту (до складу якого входять 10 каузальних домінант на позначення каузальних ситуацій: *причина, ефект, підстава, висновок, умова, результат, допуст, наслідок, мета, засіб*), що об'єктивується СК КАУЗАЛЬНІСТЬ (варіантами цього концепту), експлікованим єдністю типових пропозицій і їхніх структурних схем, які на мовному рівні вербалізуються лексичними одиницями, пов'язаними змістом і розташованими у певній послідовності [1, с. 85].

Отже, під *каузальною домінантою* ми розуміємо конститuent каузального комплексу (ментально-логічного конструкту), що знаходиться в одній з п'ятьох визначених бінем: причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб), реалізуючись у мовленні у вигляді експліцитної або імпліцитної складової каузальної ситуації, тобто виконуючи роль компонента – антецедента каузації або її консеквента, що відкриває перспективи подальшого дослідження

певних фрагментів каузальних ситуацій за допомогою мовних засобів через об'єктивацію одного з варіантів СК КАУЗАЛЬНІСТЬ.

Література:

1. Вайноренс І. П. Визначення типів і прототипів ефекту для лексем effect / ефект, result / результат, consequence / наслідок (за результатами корпусних досліджень). *Філологічні науки, міжкультурна комунікація та перекладознавство* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / Ченстохова, Республіка Польща: Полонійна академія в Ченстохові, Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2021, 23–24.04. Том 2, С. 82–86.

2. Вайноренс І. П., Леміш Н. Є. Сучасні методологічні принципи вивчення каузальної домінанти *ЕФЕКТ* у мовознавстві та процедура її зіставного дослідження». *Forum Filologiczne Ateneum* 1(9)2021. С. 141–161.

3. СУМ: Словник української мови: в 11 т. (1970–1980). [ред. кол.: І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970. Т. 2 : Г–Ж. С. 550.

4. Ухтомский А. А. Доминанта. Статьи разных лет. 1887–1939. СПб. : Питер, 2002. С. 448.

5. OED Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/effect#etymonline_v_1015

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-74>

ON POLYSEMY IN ENGLISH AND UKRAINIAN

ДО ПИТАННЯ ПОЛІСЕМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Onyshchak H. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of
English Philology
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Онищак Г. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Language is at the heart of our understanding of cultural identity. It is “conceived as a functional inheritance of a civilization’s history” [1, p. 36], a socially-embedded practice. People accomplish many things with language.